Csik Tamás

A koalíciós kormány hatalomra kerülése és a Nemzeti Munkapárt létrejötte (1906–1910) a Budapesti Hírlap és Az Újság valóságkonstrukciójában

A tanulmány kezdőpontja a dualizmus korának ama „pillanata", amikor a választásokon az ellenzéki pártok koalíciója kivételes módon legyőzte az évtizedek óta kormányzó Szabadelvű Pártot, amely 1906-ban meg is szűnt. Végpontja pedig utóbbi „tulajdonképpeni" újjáalakulása. Az elemzés azokat az újságírói módszereket mutatja be, amelyekkel a korabeli médiumok igyekeztek saját olvasótáborukban egységes véleményt kialakítani a politikai élet meghatározó történéseivel kapcsolatban. Az írás célja annak érzékeltetése, hogy miként próbált a Budapesti Hírlap és Az Újság egy sajátos valóságképet konstruálni.

Előzmények

Az 1906 áprilisában hatalomra kerülő koalíciós pártok (a Függetlenségi és 48-as Párt, az Alkotmánypárt és a Katolikus Néppárt) politikáját koordináló vezérlő bizottság 1904. február 19-én alakult meg. Ez összefogást teremtett a nagyon is különféle politikai irányt képviselő, de a Szabadelvű Párttal szemben ellenzékben lévő erők között. Ennek közvetlen oka az ezt megelőző napon történt úgynevezett zsebkendőszavazás volt, amikor a kormánypárt az ellenzék heves tiltakozása és obstrukciója közepette új és a korábbinál szigorúbb házszabályt szavazott meg. A meglehetősen furcsa körülmények között elfogadott új házszabály azonban nemcsak összefogást teremtett az ellenzéki pártok között, hanem a Szabadelvű Párt bomlását is felgyorsította: a honatyák viszonylag nagy számban léptek ki a pártból.

Az 1905 elején tartott választásokon az 1875 óta hatalmon lévő párt vereséget szenvedett, viszont a győztes koalíció sem kerülhetett hatalomra, mivel a közös hadsereget érintő és gazdasági jellegű követelései miatt Ferenc József nem volt hajlandó a hatalomhoz engedni őket. Így rövid ideig Tisza István ügyvezető miniszterelnökként maradt a kormány élén. Ez év nyarán az uralkodó bizalmi emberei közül Fejérváry Géza bárót, a magyar darabont testőrség kapitányát jelölte ki kormányfőnek. Az egyik párthoz sem kötődő kormánytól a parlament ellenzéki többsége azonnal megvonta a bizalmat, így a következő 10 hónap a parlamenti ülések sorozatos elnapolásáról, illetve a törvényhatóságok központi akarattal szembeni ellenállásáról szólt. A krízishelyzet miatt már a katonai megoldás is felmerült Bécsben, de 1906. április 8-án a szövetkezett ellenzéki pártoknak sikerült megállapodniuk az uralkodóval a kormányra kerülés feltételeiről. Ennek értelmében Wekerle Sándor alakíthatott kormányt. Egészen pontosan az új választásokig egy átmeneti kormány jött létre, amelynek három, 1867-es alapon álló miniszter is a tagja lett. Az úgynevezett áprilisi paktum részeként a parlament megszavazta a költségvetést és az újonctartalékot, valamint bevezette volna az általános választójogot. Ezek egészültek ki a végleges megállapodásban a következő feltételekkel: a koalíció lemond katonai követeléseiről; a külkereskedelmi szerződéseket törvénybe iktatja; továbbá a korábbi Tisza- és Fejérváry-kormány tagjait nem vonja felelősségre.

Az 1906-os választásokon diadalmaskodó koalíció pár év alatt széthullott a pártok között lévő számos nézeteltérés, társadalmi bázisuk különbözősége és azok eltérő érdekei miatt. Az 1909-es év folyamán az önálló nemzeti bank kérdése a legnagyobb koalíciós pártban is szakadáshoz vezetett: a Függetlenségi és 48-as Párt egy Justh Gyula és egy Kossuth Ferenc által vezetett részre szakadt. Ráadásul az áprilisi paktum megkötései miatt alig különbözött a koalíciós kormány programja a korábbi Szabadelvű Pártétól.

A működésképtelenné vált koalíciós kormányt 1910. január 17-én egy olyan váltotta fel, amelynek ismét csak nem kellett megmérettetnie magát választáson. Ráadásul Khuen-Héderváry Károly miniszterelnök és miniszterei igen

távol álltak a koalíciós pártoktól, inkább a volt Szabadelvű Párthoz, illetve annak „utódszervezetéhez", a Nemzeti Társaskörhöz kötődtek. Egy kormánypárt nélküli kormányról volt tehát szó, amely egy ellenzéki többségű, de összefogni képtelen parlamenttel állt szemben.

A Budapesti Hírlap és Tisza István

Az 1881-ben alapított Budapesti Hírlap végig szemben állt Tisza Kálmán rendszerével, és az új század első éveiben Tisza Istvánnal is. A lap mégsem kötelezte el magát egyértelműen sem az akkori, sem a későbbi ellenzék mellett. A tulajdonos lapszerkesztő, Rákosi Jenő visszaemlékezése szerint, egyértelműen az 1867-ben megkötött kiegyezést támogatta, de szót emelt a közös hadsereg magyar jellegének erősítése, a nagyobb gazdasági és általában a nagyobb nemzeti önállóság mellett. Mindezt a következő – bár túlságosan is általános – mondatban foglalta össze emlékirataiban: „mindennek pártolása és támogatása, ami a magyarság ügyét szolgálja az élet bármely mezején vagy vonatkozásában" (Rákosi, 1927: II. 109). Éppen emiatt tűnhetett meglepőnek, hogy a lap harminc évvel később, az 1910-es évek első felében, hirtelen irányváltással Tisza Istvánt kezdte támogatni. Számunkra pontosan ez adja a Budapesti Hírlap érdekességét. Érzékeltetendő a váltás mértékét, itt elég csak arra utalni, hogy Rákosi 1905 januárjában még azt írta: Tisza Istvánra „nincs szüksége a magyar közéletnek" (Rákosi, 1927: II. 148). Rákosi utóbb egyrészt az általános választójog követelésével (amit Tiszához hasonlóan elutasított), másrészt az ellenzéki pártok ismét obstrukcióba kezdő politikájával indokolta elfordulását a korábban támogatott pártoktól, és lett Tisza híve (Schiller, 1933: 167; Rákosi, 1927: II. 165).

Ezt követően igen szoros kapcsolatba kerültek. „Nem egyszer láttam őket baráti körben karonfogva sétálni" – írta Rákosi Jenőre emlékező művében a kortárs Sülle Antal (Sülle, 1930: 148). E szoros kapcsolatot bizonyítja az a tény is, hogy amikor a Budapesti Hírlap 1916-ban súlyos pénzügyi zavarba került, akkor Tisza István mentette meg a lapot az eladástól – azért, „hogy Rákosi Jenő megőrizhesse teljes újságírói függetlenségét" (Schiller, 1933: 72). Nemcsak mások visszaemlékezései, hanem a laptulajdonos publikációi is megerősítik, hogy ebben az időszakban személyes, szoros baráti szálak fűzték a századelő nagy hatalmú miniszterelnökéhez. Rákosi Tisza halála után „silány fatolvajoknak" nevezte Tisza gyilkosait, akik „kilopták a magyarság erdejének legsudarabb fáját" (Schiller, 1933: 141). Magántitkára memoárja szerint egy ízben azt mondta: „mindenkor büszkén fogok rá gondolni, hogy az utolsó esztendőkben Tiszának és rendszerének némi fölemlítésre méltó szolgálatot tehettem" (Schiller, 1933: 167).

Némi ellentmondás van ugyanakkor a visszaemlékezések és az egykorú Rákosi-publicisztikák között. Amennyiben ugyanis valóban az általános választójog elleni harc miatt kezdte Rákosi Jenő támogatni Tiszát és politikáját, akkor a koalíciós kormány kinevezését közvetlenül megelőző „áprilisi paktum" megkötése, illetve a feltételek nyilvánosságra hozatala után a Budapesti Hírlapnak politikai irányvonalát meg kellett volna változtatnia, hiszen az új választójogi törvény meghozatala része volt a megegyezésnek. Amennyiben viszont a koalíciós kormány bukása után újrakezdődő obstrukciók miatt történt meg a fordulat, akkor ez csak 1911-ben lehetett, amikor újra – és immár sokadszor – a véderővita volt soron.

Az Újság. Kinek a lapja?

Az Újság igen közel állt Tisza Istvánhoz és köréhez, viszont mégsem mondható, hogy a Szabadelvű Párt, majd a Nemzeti Munkapárt lapja lett volna. Ezt a funkciót hagyományosan a Nemzet és a Magyar Hírlap látta el. De akkor mi szükség volt ezen orgánum megalapítására?

Az Újság 1903. december 16-án megjelent első számában ismert nevekkel találkozhatunk. Mikszáth Kálmán és Herczeg Ferenc mellett többek között Kenedi Géza és Kozma Andor tűntek fel: előbbi korábban a Pesti Hírlap munkatársa, 1910-től a Nemzeti Munkapárt képviselője; utóbbi író, emellett a Budapesti Hírlap, a Pesti Hírlap és a Nemzet munkatársa, 1910-től szintén munkapárti honatya. Az első felelős szerkesztő, Gajári Ödön, már jóval 1903 előtt bekapcsolódott a politikai életbe mint a Szabadelvű Párt képviselője, újságírói pályáját is kormánypárti lapoknál kezdte és a Nemzet szerkesztője volt.

A legelső szám „Az olvasóhoz" című programadó cikkében így írtak a szerkesztők az új lapról: „politikai irányát röviden ez a név fejezi ki: Deák Ferencz". Ebből is látható volt, hogy egy 1867-es alapon álló lapot tart kezében az olvasó, amely „minden irányban szabadelvű". Egyszerre tartották fontosnak a „magyar állami fennség teljességét", valamint, hogy „minden ízében nemzeti szellemű lapot" kívánnak indítani. (Ez az önleírás válasz volt a függetlenségi párti orgánumok vádjára, tudniillik hogy a Szabadelvű Párt negligálja a nemzet jogos követeléseit, politikája Bécs irányába túlságosan is engedékeny.) Ugyanakkor kijelentették: „Az Újság kormánytól és minden párttól független".[1]

A lap politikai irányvonalának meghatározásához talán még közelebb visz, hogy a lapalapítás ötlete vélhetőleg a Széll Kálmán vezette kormány idejében merült föl. A nagy taktikusként ismert miniszterelnöknek az ellenzék irányába gyakorolt kompromisszumos politikája sokaknak nem tetszett a kormánypártból, így Tisza Istvánnak sem, aki mindig az ellenzéki pártokkal szembeni határozottabb fellépés híve volt. Ráadásul a Széll-kormány utolsó periódusában már a kompromisszumos politika sem működött. Ekkoriban távozott Gajári Ödön a Nemzettől. Végül: visszaemlékezésében az újságíró Róna Lajos is Tisza Istvánt és körét jelölte meg a lap mögött álló személyként-csoportként (Róna, 1930: II. 413).

A koalíciós kormány hatalomra kerülése a Budapesti Hírlapban

Az 1905–1906-os politikai válságnak a Budapesti Hírlap – hasonlóan sok más laphoz – külön rovatot szentelt, és a legtöbb vezércikk témáját is ez a konfliktus adta. Továbbá külön rovatot kaptak az ország településein kibontakozó ellenállási mozgalmak. A „Nemzeti ellenállás" című rovat léte és elnevezése egyfajta viszonyt is kifejezett az eseményekkel: látható, hogy ebben az időszakban a szövetkezett ellenzéki pártokat támogatta a lap. Mégsem nyilatkozott fenntartások nélkül az ellenzéki tömörülés politikájáról, hiszen egy helyütt például úgy fogalmazott: „hogy a nemzet mai kábultsága meddig fog tartani, az a koalíciótól is függ, hiszen ő vitte bele a nemzetet mostani kábultságába".[2] Mindezek, az alkalmanként megnyilvánuló, kritikus hangok viszont nem állíthatók párhuzamba azokkal a cikkekkel, amelyekben a Fejérváry-kormány került terítékre:

> „Ez a kormány békés jelszavakkal jött s a legvadabb háborút csinálja; ideiglenesnek, átmenetinek és imparlamentárisnak indult, aztán állandónak készült, többséget óhajtott szerezni; majd újra ideiglenessé vált, hogy végül nyílt önkényuralom alapján állandósítsa hatalmát".[3]

A darabont-kormányt valóban ideiglenes kormányként nevezték ki, és valóban a parlamenten kívüli erőkből választották minisztereit és magát a kormányfőt is. Az idézet szerzője utal a Fejérváry-kormány pártszervezési kísérleteire (a rövid ideig létező Haladó Pártra), majd a kormányfő lemondására, valamint újbóli kinevezésére, megerősítésére is. Ekkor a Bécsből származó értesülések szerint nem tűnt valószínűnek, hogy az uralkodó még április 11. előtt (ez lett volna erre a végső határidő) új választásokat ír ki, tehát a kormány továbbra is hatalmon maradt volna, és ezzel betetőzte volna alkotmányellenes működését.

A „BH" (ahogy kortársai nevezték a Budapesti Hírlapot) szemében azonban a legfőbb gonoszt nem is a kormány jelentette, hanem azok az erők, amelyek mögötte álltak, és amelyek nem a Lajtán túl voltak találhatók, hanem idehaza. Konkrétan Tisza Istvánra és ekkor még létező pártjára kell itt gondolni, ugyanis az újság értelmezése szerint Tisza tanácsára nem tartottak új választásokat Magyarországon. Azaz a Budapesti Hírlap szerint ő állt az önkényuralom felé tartó kormány mögött, ő segítette tanácsaival. Ráadásul: „irtózatos mértéke a politikai önzésnek az, amelyet Tisza tanúsított az egész válság alatt".[4] Minden rossz elképzelhető róla, hiszen „Tisza István ha nem harcol, akkor is harcol, még pedig a nemzet ellen, mert magatartása a nemzeti küzdelmet gyengíti, s már ezzel is a támadók erejét gyarapítja".[5]

1 Az olvasóhoz. Az Újság, 1903. december 16.

2 Az ércfal. Budapesti Hírlap, 1906. március 29.

3 A virágnyelv. Budapesti Hírlap, 1906. március 31.

4 Uo.

5 A Fazekas-ügy. Budapesti Hírlap, 1906. április 3.

Ugyanezt állította a lapban az Alkotmánypárt vezetője, Andrássy Gyula. Természetesen a darabont-kormányt is élesen kritizálta, de az össztűz a Szabadelvű Pártra zúdult. Andrássy szerint a korábbi kormány azért vonult vissza, mert másként esélye sem lett volna, hogy bármiféle politikai befolyást gyakoroljon, így azonban a háttérből segíti-befolyásolja az alkotmányellenes kormányt. Azaz a kormány csak akkor fog lemondani, ha magának Tiszának a kormánya állhat majd a helyére.[6]

Talán ennyiből is látszik, hogy a BH Tisza-képe klasszikus ellenségkonstrukció. Szabó Márton definíciója szerint a politikai ellenség mindig az egész társadalom ellensége is, mert egyetemes értékekkel fordul szembe. Mindez természetesen csak egy szélsőségesen polarizált világképben valósítható meg, ezért ebben a diskurzusban a világot a Jó és a Gonosz szüntelen harca alakítja (Szabó, 2006: 85–94). A diabolizált Tisza ellenpontja pedig ifj. Andrássy Gyula Alkotmánypártja lett. Utóbbi alapja az volt, hogy Andrássy Gyula pártja és Rákosi Jenő lapja egyaránt elfogadta az 1867-es kiegyezést, illetve mind a kettő a Szabadelvű Párt ellenzéke volt. Emiatt a különféle pártkörökből érkező hírek között mindig első vagy második helyen szerepeltek az Andrássy pártjától érkezett tudósítások. Ellenben a bomlás utolsó fázisába került Szabadelvű Pártról szóló beszámolók rendszerint mindig a rovat második felében kaptak helyet.

A több hónapos válságot feloldó megállapodásról az első hírek április 5-én jelentek meg a Budapesti Hírlapban. Ekkor azonban még csak a Függetlenségi és 48-as Pártot kereste meg a kormány az ajánlattal. A lap emiatt csak taktikai fogást sejtett a háttérben – a szövetkezett pártok megosztásának szándékát: „józanul nem lehet csak arra a gyanúra rájönnünk, hogy ez a kísérlet nem békekísérlet, hanem az utolsó próba az utolsó órában a koalíció szétugrasztására".[7] Ugyanebben a számban szó esett a választójogi reformról, abban a formában, ahogy a későbbi megállapodásba is bekerült (általános választójog bevezetése és új választások). A lap erre a tényre nem reagált, a hangsúlyt a hatalmon lévők taktikázására helyezte.

A következő számból kiderült, hogy Kossuth Ferenc csak akkor hajlandó tárgyalni a kormánnyal, ha az összes szövetkezett, ekkor még ellenzékben lévő pártot bevonják a megbeszélésbe. Az ajánlatot ebben a formában már elfogadták, és a pártok vezérei reménykedve utazhattak Bécsbe. A hírek szerint a kormány fő feladata a választási reform végrehajtása lett volna – a Budapesti Hírlap azonban ekkor sem reagált a hírre. Ellenben azt hangsúlyozták: „haladók [Haladó Párt] körében nagy a rémület az egész országban, a hová az erőszak szele sodorta őket. Nagy baj van: közeleg a béke veszedelme."[8] A megegyezés közeledtével a lap irányítói felismerték, hogy az ellenzéki pártoknak fel kell adniuk programjuk legproblematikusabb részeit (a katonai követeléseket). Erre utal az a megjegyzés is, hogy korábban a passzív ellenállás eredményre vezethetett, de egy modern állam esetében megakasztja az ország működését. Mindebből következik, hogy az ellenzéki pártoknak nem lehet a szemükre vetni, ha feladják elveiket, hiszen az ország érdeke ezt kívánja. Egy látszólag csak formai változás is történt ekkor a lapnál: április 10-étől a vidéki tudósításokat a „Rend a törvényhatóságokban" rovatcím alatt közölték.

Érdemes itt visszaemlékeznünk Rákosi Jenő utólagos magyarázatára, amely szerint 1910 után az obstrukció miatt fordult szembe a későbbi ellenzékkel. A Budapesti Hírlap ugyanis 1906-ban még másként ítélte meg az obstruálás szerepét. Ezt írták ugyanis: „amikor azonban az obstrukció győzött az ügy szentségével, a hatalom pedig a törvénytelenség terére lépett a nemzeti jogok letiprására: minden erőnket és fegyverünket a nemzeti ellenállás rendelkezésére bocsátottuk".[9] Ha ehhez hozzávesszük az 1906-os paktum választójogra vonatkozó részét, akkor látszik, hogy Rákosi Jenő ekkor még mást gondolt a választójog kiterjesztéséről és az ellenzék parlamenti eszközeiről.

Az Újság a koalíciós pártok kormányra kerüléséről

Az Újság meglehetősen nagy gondban volt ugyanebben az időszakban: Tiszát támogató lap volt, miközben a Tisza által kezdetben a háttérből segített Fejérváry-kormány alig rendelkezett támogatottsággal, és a politikai élet jelentősebb szereplői sem vállalták nyíltan a mellette való kiállást. Értelemszerűen a parlamenten kívüli kormány nyílt támadása

6 Andrássy Gyula: Rombolás. Budapesti Hírlap, 1906. április 1.

7 Megint békagalamb. Budapesti Hírlap, 1906. április 5.

8 A béke felé. Budapesti Hírlap, 1906. április 6.

9 Az új bécsi béke. Budapesti Hírlap, 1906. április 7.

sem jöhetett szóba. A szerkesztők fontosnak tartották megerősíteni az olvasókat abban, hogy mint eddig is, „az alkotmányos intézmények mellett való hazafias kitartást hirdetjük". Egyfajta tartózkodás jelent meg, amikor a lap ismét csak igyekezett valamiféle középutat megtalálni a zavaros, számára kedvezőtlen helyzetben: „semmit föladni abból, a mi a nemzet igaza. Semmit jogosnak elismerni, a mi törvénytelen. Sem szóval, sem tettel. De semmit elkövetni az ellen, a mi vagy a ki a nemzet alkotmánya békés visszaszerzésére akarja vezetni."[10] Mivel a Fejérváry-kabinethez való viszonyulás – mint írtam – szintén nagyon kényes kérdés volt, a lap megpróbált balanszírozni: „mi számolunk azzal a ténnyel, hogy parlament és parlamentarizmus híján az országnak most természetesen csak királyi kormánya lehet [... ám] ez a kormány törvénytelen […], de kötelességét teljesíti".[11] Az Újság tehát részben hasonló véleményt formált a Fejérváry-kormányról, mint a Budapesti Hírlap – viszont Rákosi Jenő lapja hangsúlyosan szólt a kormány pártalapítási kísérleteiről, az önálló program összeállításáról is, ami egy átmeneti kormánynak nem lett volna kötelessége. Az Újság azonban érthető módon hallgatott ezekről a tényekről. Annál is inkább, mivel maga Tisza István még ennél is tovább ment egy Gajári Ödönhöz írt levélben. „Törvényes kormánnyal állunk szemben" – állította –, mert

> „… a törvényes értelemben felelős kormány az, mely a korona összes rendeleteit ellenjegyzi, a végrehajtó hatalom összes tényeiért az országgyűlésnek felelős, ezekért a képviselőház által vád alá helyezhető s a főrendiház által megalakított bíróság által elmarasztalható" (Tisza, 1905: 12).

Innen nézve nem is meglepő, hogy nem a Fejérváry-kormány és még kevésbé Tisza István és köre volt a Rovás (a vezércikk elnevezése Az Újságban) fő témája. Sokkal többet foglalkoztak az ellenzéki pártokkal, mégpedig igen kritikus hangnemben. Azt mindig elismerték, hogy a darabont-kormány tevékenysége káros a nemzetre nézve, de úgy vélték, hogy „a bűnben, melyet a nemzet ellen elkövetnek", éppen úgy részes az ellenzéki koalíció, „s a felelősségben, mely belőle hárul, csak tessék a kormánnyal osztozkodni".[12] Azaz a lapban a kormányt nem minősítették törvénytelennek – de ilyesféle utalásokat tettek. Nem fordultak szembe vele nyíltan – sőt az ellenzék támadása révén, indirekt módon támogatták.

Arra is magyarázatot kerestek, hogy miként történhetett meg az ellenzéki pártok szövetségének 1905-ös győzelme. A „nemzet akaratát" természetesen nem negligálhatták, és a tudatlanságára, szellemi éretlenségére sem hivatkozhattak. A problémát a politikai életben ismert módszerrel oldották meg – arra hivatkoztak, hogy a választókat félrevezették: „a nemzet nem tudta, hogy választottai túlmennek akaratán és viszályba viszik őt alkotmányos királyával".[13] Vagy másutt:„ezt a programot ők [az ellenzéki pártok] állították össze, nem a nemzet. Ők tukmálták a nemzetre, nem a nemzet rájuk." A demagógia volt az eszköz ehhez a jól kitervelt politikához, amelynek a végső célja az volt, hogy bármi áron kormányra juttassa az ellenzéket. A lap ezért követelte, hogy „adják vissza az országnak a tulajdon szemével való látás képességét, melyet hazafias terrorizmusukkal elvettek tőle és minden rendbe térül".[14] (Mint látható, itt már a bajok egyedüli oka az ellenzék demagóg politikája.) Ami pedig az uralkodó szerepét illeti, őt „gonosz tanácsadóitól" óvták.[15]

Az április elején kötött megállapodást örömmel fogadta a lap, noha az egyben a koalíciós ellenzék sikerét is jelentette. Az ország érdekében állónak gondolták ugyanis, hogy helyreálljon a rend.[16] Tehát hasonlóképpen vélekedtek a javaslatról, mint a Budapesti Hírlap, viszont úgy vélték: a taktikázás veszélye sokkal inkább a koalíciós pártok részéről állt fenn. Az, hogy a Függetlenségi és 48-as Pártot keresték meg az ajánlattal, csak pozitívum a lap szerint, hiszen maga az ellenzéki koalíció nem volt egységes, így egyöntetű álláspontot sem tudott volna kialakítani ebben a kérdésben.

Az áprilisi paktumról szóló hírek megjelenése után egyfajta kincstári optimizmus jellemezte Az Újságot, ellenben lényegesen több volt a kétkedő hang itt, mint a Budapesti Hírlapnál. Amit Rákosi Jenő lapja nem hangoztatott, azt Az Újság megtette: „megmentették a parlamentarizmust és ím látják, hogy nem volt szükség azt válságba dönteni".[17] Az új miniszterelnököt, Wekerle Sándort mint volt szabadelvű kormányfőt, „liberális, sőt demokrata érzületű, kipróbált államférfinak"

10 Megint döntenek. Az Újság, 1906. március 27.
11 Döntés. Az Újság, 1906. március 28.
12 Tessék osztozkodni. Az Újság, 1906. március 29.
13 Manifesztumok. Az Újság, 1906. március 30.
14 Rombolás. Az Újság, 1906. április 3.
15 Kibontakozás. Az Újság, 1906. április 4.
16 Fordulat vagy taktika. Az Újság, 1906. április 5.
17 Wekerle. Az Újság, 1906. április 7.

mutatták, akinek „a legfőbb dolog a béke".[18] Más helyütt meg arról írtak, hogy vajon miként fogják majd a „zoltánokat", azaz a függetlenségi képviselőket rendre inteni a pártok vezérei, amikor követelni kezdik az eredeti program szerinti politizálást. Ennek kapcsán némi káröröm figyelhető meg Az Újság cikkében: amikor majd őket győzködik programjuk lehetetlenségéről, „mi nagy örömmel fogunk Kossuth, Apponyi és Andrássy parlamenti beszédeiben találkozni a saját argumentumainkkal".[19]

Az újabb, 1906-os választások közeledtével ismét nehéz helyzetbe került a lap, hiszen nem volt nehéz megjósolni a koalíció győzelmét. Tisza Istvánt, pártját és lapját, Az Újságot olyan mértékű támadások érték, hogy erre reagálni kellett. A Budapesti Hírlapban Mikszáth Kálmánt is elővették az egyik vezércikkben, és semmilyen etikai szabályt nem tisztelő intrikusnak mutatták:

> „… országos és pártbeli nagy és kövér pozícióját azokkal a cikkekkel szerezte meg, a melyek A Tisztelt Házból címen az olvasót a Háznak és pártköröknek és pártvacsoráknak minden zugában, a legfélreesőbb helyeken meghurcolta és állandóan intimitásokat hordott a piacra".[20]

Mikszáth erre válaszul leszögezte, hogy, mint bárki más, ő is barátaival vacsorázik. Már pedig ő barátainak tekinti azokat, akikkel a Szabadelvű Párt rendezvényein találkozni szokott, de „a miniszteri előszobákban nem hencsergek, a hol viszont én láthatnám a koalíciós urakat" – vágott vissza.[21] Az „előszobázás" valóságos szitokszó volt ekkor: a miniszterek előszobájában várakozók ugyanis a korabeli ábrázolásokban mind valamit akartak, mégpedig leginkább tisztséget, zsírosabb állást, megrendelést vállalatuknak. Ezzel a neves író visszájára fordította azt az érvelést, amivel őt és Tisza Istvánt is támadta a Budapesti Hírlap.

A Szabadelvű Párt feloszlásának magyarázatával, okainak elsorolásával adós maradt a lap, ám a véget (tudniillik a párt „kimúlását") heroikusnak mutatta. „Ne fáradjanak dicső Antoniusok, Brutus a kardjába dőlt" – búcsúzott.[22] Másrészt a megmaradt párttagok viselkedését példaértékűnek állította be: a „mamelukok" vezérüket nem csak a győzelem felé vezető úton követik, de hűségesen a bukásba is – írták. (A korábbi ellenzék által a kormánypárti képviselőkre használt, nem éppen hízelgő elnevezés így új értelmet kapott a cikkben.) Eközben persze a lap szemérmesen hallgatott a kilépőkről, akik szinte azonnal átáramlottak a hatalomra került pártokba (elsősorban Andrássy pártjába).

A Nemzeti Munkapárt megalakulása és a Budapesti Hírlap

Az 1906 és 1910 közötti koalíciós kormányzás – elsősorban annak kudarcai miatt – átmeneti jelensége volt a dualizmus időszakának. A Budapesti Hírlap oldalain is egyre erőteljesebb lett a koalíciós kormány kritikája, de azt is hangsúlyozták, hogy „pusztán a volt szabadelvű pártra támaszkodva és a letűnt és elavult rendszer felélesztésével a munkát a siker reményével elvégezni nem lehet".[23] E kijelentés fényében érdekes, hogy miként reagáltak a következő kormánypárt névválasztására. A Budapesti Hírlap már a Nemzeti Munkapárt elnevezést is támadta, „mert a vak is látja, hogy nincs itt sem nemzeti, sem munka-, sem másféle párt, hanem van Tisza-párt".[24] Ez az 1906-ból ismert ellenségkép: Tisza annyira jelentős és meghatározó személyisége a pártnak, hogy maga a kormány hozzá képest csak alárendelt szereplő: mint a Fejérváry-kabinet idején, megint őt támadták a leginkább, nem pedig a döntési helyzetben lévő kormányt.

A február 18-án – többek között – a szétesőben lévő Alkotmánypártból kilépő tagokkal megerősített új kormánypárt hamar népszerű lett a máshol már kevés lehetőséget látó politikusok számára. Ez megerősítette a „BH" ellenségképét, és ennek megfelelően azt állította, hogy a Nemzeti Munkapártban „a tagok alig ismerik egymást", „Tisza István uralkodik" és „ő a párt".[25] A józanabb választópolgárok nem is jelentek meg az alakuló gyűlésen: „a miniszterelnök beszéde; Tisza

18 Uo.

19 A koalícziós kormány. Az Újság, 1906. április 8.

20 A Fazekas-ügy. Budapesti Hírlap, 1906. április 3.

21 A vezérek czikkeznek. Az Újság, 1906. április 2.

22 A kormány programja. Az Újság, 1906. április 12.

23 Prónay Dezső báró. Budapesti Hírlap, 1910. február 11.

24 Nemzeti munka? Budapesti Hírlap, 1910. február 16.

25 Ellentétek a kormánypártban. Budapesti Hírlap, 1910. február 24.

István megszólalása és riadója, s mind ettől a főváros utcája és társadalma hidegen maradt, objektív nézőnek sem áll oda".[26] A megvető közömbösség mellett megjelent a rezignáció is. Négy évvel korábban országos méretű ellenállási mozgalom bontakozott ki a Fejérváry-kormánnyal szemben, 1910-ben mindez elmaradt, az ország lakossága keserű belenyugvással vette tudomásul, hogy „az erő Bécsben van".[27]

A Budapesti Hírlap úgy látta, hogy az új pártalakulat viszont minden bizonnyal nem fog sokáig együtt maradni, mivel „az egyéni ambíciók kérdése még inkább zülleszti a pártot".[28] Jelen esetben a Tisza István és Khuen-Héderváry Károly közötti rövid ideig tartó konfliktusra utalt a lap – de érdemes megfigyelni, hogy mennyire hasonlóan ábrázolta Az Újság az 1906-ban hatalomra jutó koalíciós kormány helyzetét. Akkor a koalícióban nem volt egységes politikai irányvonal: a konzervatív Néppárttól kezdve az 1867-es alapon álló Alkotmánypárton keresztül a Függetlenségi és 48-as Pártig széles volt a paletta, és – amint Az Újság akkor jövendölte – csak idő kérdése volt a szövetség szétesése. 1910-ben sok tekintetben hasonló volt a helyzet: a Nemzeti Munkapárt politikustömegeit a volt koalíciós pártokból átáramló elvtelen, hatalomra éhes figurák adják – érvelt a Budapesti Hírlap. Erre maguk a párt vezetői is építettek, hiszen már maga a név és a program is olyan szemléletet tükrözött, amely a kellően általános és semmitmondó megfogalmazás miatt alkalmas volt arra, hogy a politikai életből bárhonnan érkezőket összefogja.[29]

Az ország 1910-es állapota semmiben sem különbözött az 1906-os helyzettől, vallotta a „BH", és ebben a helyzetben nem látott okot az optimizmusra: nincs olyan politikai erő az országban, amely hatalomra kerülhetne egy, az 1906-os „paktumhoz" hasonló megegyezéssel. „Ebbe a sötét állapotba az országot a koalíció döntötte és a régi Szabadelvű Párt" – foglalta össze a helyzetet a Budapesti Hírlap.[30] A koalíciós kormány folyamatos belső konfliktusaival, a szabadelvű politikusok intrikával és a szövetkezett pártok szétverését célzó taktikával közösen idézték elő ezt a helyzetet. A kritika alól csak az Alkotmánypárt mentesült: „az olyan tisztult politika számára, a minőt Andrássy gróf és az Alkotmánypárt képviselt, nincs meg a kellő megértés sem lent, sem fönn".[31] A bukásában felmagasztosult párt tehát ismét a saját korán és annak romlott erkölcsein, politikai intrikáin egyedül felülemelkedni képes hős szerepét játszotta a Budapesti Hírlapban. A lap megható cikkben búcsúztatta a feloszlás előtti napon az általa favorizált politikai alakulást: „két malomkő közé került búzaszemként" írtak róla. (A két malomkő közül az egyik természetesen a kormány és a mögötte álló erők, a másik pedig magának a koalíciónak a politikája.) „…mint oldott kéve hull szét a koalíció egészében és részben, míg Héderváry marokszedői erősen dolgoznak"[32] – fogalmazott az újság, utalva arra, hogy a párt volt tagjai szinte azonnal a hatalom felé, az alakulás küszöbén álló Nemzeti Munkapártba kezdtek áramlani. A magyarázattal viszont adós maradt a lap, még pedig azzal kapcsolatban, hogy az általa magasztalt párt tagsága miért áramlott – általuk szintén megvetett módon – a hatalmat megragadni készülő pártba.[33]

Rákosi Jenő újságja a koalíciós pártok közül a legnagyobbról szólva így írt: „a 48-as jelszónak varázsa csak akkor törhető meg, ha a hatvanhetes alap becsületesen, minden hátsó gondolat és visszacsinálási törekvés nélkül hajtatik végre".[34] A lap továbbra is elutasította a függetlenségi politikát, és nem adta fel azokat az elveket, amiket az induláskor, 1881-ben lefektetett. Úgy vélte, „A függetlenségi és 48-as jelző mindenkinél csak reklám-célokat szolgál és kortesszolgálatot teljesít".[35]

A lap számára a legfőbb gonosz továbbra is Tisza István maradt. Természetesen kellett egy ellenpont is, és ezt találták meg ifj. Andrássy Gyulában, illetve széthulló pártjában: a mitikus hőssé váló politikus és annak pártja elbukott ugyan a gonosz elleni harcban, de bukásuk felemelő volt. Megállapítható, hogy a Budapesti Hírlap ekkor sem adott fel semmit eredeti programjából, nem fordult a Függetlenségi és 48-as Párt felé, hiszen egy 1867-es alapon politizáló koalíciós párté volt minden szimpátiája.

---

26 Föltámadás a vigadóban. Budapesti Hírlap, 1910. február 20.

27 A politikai helyzetről. Budapesti Hírlap, 1910. február 26.

28 Ellentétek a kormánypártban. Budapesti Hírlap, 1910. február 24.

29 Uo.

30 A szózat. Budapesti Hírlap, 1910. február 15.

31 A szétfoszló párt. Budapesti Hírlap, 1910. február 15.

32 Uo. – Itt Tompa Mihály híres verssorára játszott rá a cikk írója („Mint oldott kéve, széthull nemzetünk").

33 Föltámadás a Vígadóban. Budapesti Hírlap, 1910. február 20.

34 Az új helyzet. Budapesti Hírlap, 1910. február 17.

35 A függetlenségi párt szózata. Budapesti Hírlap, 1910. február 27.

A Nemzeti Munkapárt megalakulása és Az Újság

Az 1910-es politikai helyzet – gondolhatnánk – lényegesen kedvezőbb lehetett Az Újság számára, mint az 1906-os. Ez annyiban valóban igaz volt, hogy egy olyan politikai erő került hatalomra ebben az évben, amely jelentős mértékben bírta a lap támogatását. Viszont ha azt a tényt tekintjük, hogy 1910 első hónapjaiban ismét olyan kormánya volt az országnak, amely nem győztes választás után került hatalomra, hanem – törvényes jogával élve – az uralkodó nevezte ki, akkor megint csak problémásnak kell látnunk Az Újság kormányhoz fűződő viszonyát. Egyrészt a Khuen-Héderváry Károly vezette kabinet igen közel állt Az Újság mögött álló politikusi körökhöz. Tisza István nézetei közel álltak a kormányfőéhez. Ők, mint a Nemzeti Társaskör két, leginkább meghatározó tagja, az 1906 és 1909 közötti időszakban is összetartottak. Másrészt, bár az 1910-es kormány már távolról sem volt annyira népszerűtlen, mint az 1906-os Fejérváry-kabinet, de legitimitása a fentiek miatt mégiscsak megkérdőjelezhető volt, amit mindenképpen figyelembe kellett vennie a lapnak.

Az Újság szerkesztői nehezen tagadhatták volna a párhuzamot a darabont-kormány és Khuen-Héderváry között, de látni vélték a különbséget is: „nem a cselekedetei tették ezt a kormányt darabonttá, hanem a gyűlölködő indulat, mellyel cselekedeteit fogadták".[36] Azaz a kormányt rosszindulat veszi körül, pedig semmi olyan lépést nem tett, amely a darabont-kormányra emlékeztetne, ellenben „a koalíciós hősök felelősségéből megint egy darabot vett a nyakába Héderváry gróf csonka kormánya". Ugyanakkor bírálták, amiért – úgymond – nem szakított a koalíciós kormány politikájával. „Hűtlenek lennénk missziónkhoz […], ha azt, a mit a nemzet kárának ismertünk fel, most már a hasznának néznők, csak azért, mert mások más alapon, becsületesebb szándékkal, de ugyanazzal az aggasztó végzetességgel tovább fejlesztik."[37] Ezek után természetesen senki részéről nem érhette már az a vád a lapot, hogy a nemzet bizalmának elnyerése nélkül hatalomra került kormányt támogatná. A helyzetért azonban alapvetően a koalíciós kormány vezető politikusait okolta leginkább, mert a hatalom megszerzésének, megtartásának rendelték alá a politikájukat. Ezt nevezte a lap „a vezérek problémájának", amelyet így határozott meg: „Az ország nagyon jól el tudja magát nélkülök is képzelni, de ők nem tudják az országot maguk nélkül elképzelni". Míg tehát 1905-ben Tisza István félreállt és nem gátolta a kibontakozást, addig erre a koalíció vezérei nem hajlandók, mert az ehhez szükséges morális nagyság hiányzik belőlük: ahhoz ugyanis, „hogy valaki elvei kedvéért generálisból közkatonává legyen, a puritán nagyság heroizmusa kell", illetve a „legszigorúbb hazafiasság" és „egy semmi hívságtól el nem fátyolozott, éles és bátor szem".[38] Az Újság egy követendő példát állított ezzel a „koalíciós hősök elé", akikben a fenti nemes tulajdonságok a lap szerint minden bizonnyal nem voltak meg. Könnyű ráismerni Tisza Istvánra, mint aki mindezekkel rendelkezik. Az Újság továbbá azért is elmarasztalta a koalíciót, mert „a nagy alkotó, szabadelvű irányt, mely tulajdonképpen 1791 óta, tehát több, mint száz esztendeje éltette a magyar nemzet alkotmányát és állami intézményeit, 1905-ben a koalíció fellépése brutálisan megszakította".[39] Mindezek után az új kormánypártnak talán a „régi szabadelvűpárt becsületes nevét" kellett volna felvennie, hiszen egyértelműen annak hagyományait folytatja. „Viszont a nemzeti munka olyan szép és általános valami, hogy nincs a ki ebbe bele ne mehetne, akármi is a meggyőződése vagy iránya" – írta Az Újság, szöges ellentétben a Budapesti Hírlappal. Gajári Ödön lapja szerint bárki elfogadhatta a párt nevét, aki a nemzetért akar munkálkodni. A kritikusok csak hátráltatják a nemzetért végzendő munkát, ami pedig igencsak szükségessé vált, hiszen a koalíciós kormány alig pár éves ténykedésével romba döntötte az országot. A *Munkára fel!* című vezércikk tanulsága viszont egyértelmű: „csakugyan jobb, mint a koalíció, mert ha még kétséges is, hogy valóban a nemzeti munka pártja lesz, de az kétségtelen, hogy emez a nemzeti herék pártja volt".[40]

A kötelező szolid kritika a kormányt illette (amelyben Tisza István nem volt tag), a kötelező szkepszis a Nemzeti Munkapártot (amelynek viszont egyik vezető politikusa volt). Az Újság is aggódott az új kormánypárt gyorsan szaporodó tagsága miatt. A máshonnan a hatalom közelébe áramló tömegtől féltették a politikai alakulást, de „tábora napról-napra szaporodik, s kit nem vonz hozzá a benne való bizalom, azt hozzászegődteti a koalícziós gondolkodástól való csömör-

36 A kérdés veleje. Az Újság, 1910. február 26.

37 Végleges megoldás Az Újság, 1910. február 13.

38 A vezérek. Az Újság, 1910. február 12.

39 Keresztelés. Az Újság, 1910. február 11.

40 „Munkára fel!" Az Újság, 1910. február 15.

letes undor".[41] Az Újság nézete szerint az ország valójában nem a kilátástalan harctól csömörlött meg Béccsel szemben, hanem a koalíció politikájától.

A lap tehát hőst faragott Tisza Istvánból, ahogy a Budapesti Hírlap Andrássyból. Viszont a kormány megítélése nem lehetett egyértelműen pozitív, hiszen legitimitása kérdéses volt, ellenben ezt a kis „szépséghibát" azzal a rombolással állították szembe, amit a koalíciós politika végzett a korábbi néhány évben.

Összefoglalás: a médiumok valóságformálása

Nicolas Luhmann *A tömegmédia valósága* című műve szerint a média „külön valóságot" formál azáltal, hogy bizonyos szempontok alapján szelektál a napi hírek között, és azokat saját logikájának megfelelő formában és sorrendben közli. E szempontok a következők: 1. a közölt információnak mindig újnak kell lennie, ezáltal egyfajta megszakítottságot idéz elő az események néha egyhangú sorában. 2. Mindig előnyben részesülnek a konfliktusok, amelyeknek győztesei egy ideig titokban maradnak, így megint csak egyfajta feszültséget keltenek az olvasóban. 3. Fontos szerepet kapnak a mennyiségek, amivel az objektivitás érzetét is keltik, hiszen egy mérhető mennyiséggel nem lehet vitázni, nem lehet kétségbe vonni (legfeljebb azokat a szempontokat, amelyek alapján erre az eredményre jutottak). 4. Egy helyi, a befogadókat közelebbről érintő, konfliktus hírértéke mindig nagyobb, és ezért mindig kiemelt helyen közlik őket. 5. A normasértések szintén lényeges szerepet játszanak, főként, ha erkölcsi értékek is kötődnek hozzájuk. Ezek az értékek talán nem annyira nyilvánvalók, de azáltal, hogy a médium folyamatosan megerősíti a befogadókat abban, hogy az ezektől való eltérés súlyos morális megítélés alá esik, bennük is erősödik ezeknek értéke. 6. A cselekvő szempontjai legalább ennyire fontosak, különösen akkor, ha a normasértés okaira keressük a választ. Előfordulhat, hogy a cselekvő – gyakran igen összetett – indítékaira akarunk rávilágítani, és ezzel akár védelmet is „találhat" a normaszegő. 7. Az ideiglenesen aktualitásukat vesztett események utóbb könnyen visszanyerhetik hírértéküket, amikor egy olyan történéssel kerülünk szembe, amely összehasonlítható a korábbival. 8. Fontos az egyes emberek, politikusok, közéleti szereplők véleménye, mert ezzel sajátos szempontok kapnak szerepet. Másrészt – Luhmann szavaival – „a világ mintegy utólag telik meg lármával: kezdeményezésekkel, kommentárokkal, bírálatokkal". 9. Mindezeket a szempontokat erősíti az a munka, amit maga a médium végez az események megfelelő elrendezésével, közlési sorrendjével (Luhmann, 2008: 35–51).

Érdemes ezekből a szempontokból is megvizsgálni a Budapesti Hírlap és Az Újság valóságképét. Miként is alakította ki a saját valóságát a két orgánum?

A bemutatott események majd' minden nap címlapon szerepeltek és a vezércikk témáját is adták. Először 1906. április 5-én láttak napvilágot a lapokban a várható megállapodással kapcsolatos hírek, bár ekkor még mindkét újság inkább kétségeinek adott hangot, hiszen nem az volt az első eset, amikor a hónapok óta húzódó politikai konfliktus megoldására esély kínálkozott, és ez a fordulat is csak egy újabb taktikai fogásnak tűnt. Viszont az ezt megelőző napokban – miután kiderült, hogy valószínűleg nem lesz választás április 11-éig, és így a válság még mélyebb pontjára jut az ország – más események kerültek a címlapra. Így a Budapesti Hírlap Tisza István és Fejérváry Géza személyes viszonyát boncolgatta, és Mikszáth Kálmánt (mint az egyik rivális lap neves szerzőjét) igyekezett gátlástalan intrikusnak beállítani.

A mennyiségi mutatók is szerepet kaptak: „a Szabadelvű Párt harmincéves garázdálkodása és az alkotmányellenes kormány kilenc hónapi garázdálkodása" – írta a Budapesti Hírlap.[42] A mondat igen hatásos kifejezése annak a rombolásnak, ami oda juttatta az országot, ahol 1906 áprilisában volt. A „harmincéves garázdálkodás" mindenképpen több, mint a „kilenc hónapi" – és ez érzékeltette is, hogy ugyan a Fejérváry-kormány megítélése negatív, de az ekkor feloszló Szabadelvű Párté sokkal rosszabb. Természetesen így érthetőbb már az is, hogy a 360+9 hónapnyi romboláshoz képest az ekkor még ellenzékben lévő koalíciós pártok – időnként elismerten káros – tevékenysége miért tűnt jelentéktelennek.

Ezzel a beállítással rokon Az Újság vélekedése az évekig kormányon volt koalíció tevékenységéről 1910-ben: eszerint mindössze négyévnyi működés is elég volt ahhoz, hogy ismét egy súlyos politikai konfliktust kelljen az országnak

41 Megalakultak. Az Újság, 1910. február 20.

42 A béke mérlege. Budapesti Hírlap, 1906. április 11.

átélnie. Az egyik oldalon egy nagy szám, a másikon egy kisebb. Az egyik a rombolás folyamatosságát emelte ki, a másik viszont annak mértékét, és azt, hogy a szövetkezett erők rövid idő alatt is képesek voltak a szakadékba taszítani az országot.

Az erkölcsi ítélettel sújtott normaszegések ugyan sokszor megjelentek a lapokban, de nem tömeges mértékben. Mindennapi témaként erkölcsi súlyuk is csökkent volna, így a normasértés sem minősült volna annyira súlyosnak. Egy mindennapi dolognak minősített normaszegés és erkölcsi elmarasztalás egy idő után közhelyesnek, banalitásnak tűnt volna, a nagy szavak súlya elveszett volna. Viszont akár Tisza István az egyik lapban, akár maga a koalíció egésze a másikban, a legteljesebb mértékben érdemesnek bizonyult a legsúlyosabb erkölcsi elmarasztalásra, ezáltal egy negatív szélsőséget is teremtve. Egy negatív szélsőséget, amellyel szemben egy pozitív erkölcsi példát is lehetett állítani: Andrássy Gyulát (a Budapesti Hírlapban) és Tisza Istvánt (Az Újságban). Az erkölcsi példamutatás legmagasabb szintje és a legsötétebb bűnök közötti széles területen „elfértek" a kormányok (amelyek legitimitása 1906 áprilisa előtt és 1910-ben is megkérdőjelezhető volt). A két „szélsőség" példáján keresztül könnyen irányt lehetett mutatni a politikai élet zátonyai között.

Az egyes emberi cselekvések magyarázata főként akkor jelenhetett volna meg, amikor egy-egy olyan kifogásolható mozzanat tűnt fel a politikai életben, amely kényelmetlenné vált az adott lap számára. A legsúlyosabb helyzetben Az Újság volt ebből a szempontból 1906-ban. Nem kívánta kritizálni a rendkívül népszerűtlen Tisza Istvánt, így inkább kerülte a személyét, és próbálta a felelősséget a másik oldalra helyezni. 1910-ben viszont ismét előkerülhetett személye, amikor Andrássy Gyula ténykedésével vetette össze a lap Tisza István korábbi viselkedését. Az Újság az Alkotmánypárt szétesése és a négy évvel korábbi politikai földcsuszamlás közben megszűnő Szabadelvű Párt között találta meg a párhuzamot. A Budapesti Hírlap sem maradt adós a korábbi események felemlegetésével, viszont Rákosi Jenő lapja sokkal inkább a Nemzeti Munkapárt és a korábbi koalíciós kormány mögötti pártszövetség politikai sokszínűsége (ami részben a bukásuknak is oka volt) között talált párhuzamot. Az új pártba áramló politikustömegek előre jelezték már a politikai alakulás sorsát Rákosi lapja szerint, amely sors hasonlítani fog a koalícióéhoz. A politikai elvtelenség, a bárkit befogadó (már a párt neve is ezt sugallta) program is ebbe az irányba mutatott, ami támadási pont lehetett a Budapesti Hírlapnak.

Az események szereplőinek kommentárjai, a beszédek, sőt a politikai vezetők által írt vezércikkek is segítettek a valóság formálásában. Így írhatott vezércikket Andrássy Gyula a Budapesti Hírlapban, és így közölhette Tisza István és Mikszáth Kálmán levelét Az Újság, amikor a személyüket ért támadásra válaszoltak. A politikai, pártéletről szóló beszámolók is hemzsegtek a beszédektől, nyilatkozatoktól. A beszámolók soha nem voltak azonosak a vezércikkel, amely elismerten egy szubjektív műfaj (szemben az előbbivel). A második-harmadik oldalon közölt beszámolók mindig objektivitásra törekedtek, így mindennapi jelenség volt a pártkonferenciákon, jelentősebb események alkalmával tartott beszédek közlése.

Mindkét lap saját szempontjainak megfelelően helyezte el a híreket, tudósításokat. Az első oldal természetesen a vezércikké volt, a következő oldalon a belpolitikai tudósítások szerepeltek. Viszont az egyes pártkörökből érkező hírek közül Az Újság esetében a Szabadelvű Párt igen előkelő (első vagy második) helyen szerepelt 1906-ban, 1910-ben pedig a Nemzeti Társaskörből, majd párttá alakulása után a Nemzeti Munkapártból érkező információk kerültek az első helyek egyikére. A Budapesti Hírlap esetében az általuk leginkább favorizált párt, az Alkotmánypárt szerepelt az első helyen a tudósítások között. E mellett érdemes felhívni a figyelmet az egyes rovatok címére is. A Budapesti Hírlapnál az 1906. április 8. előtt a törvényhatóságoktól érkező tudósítások A nemzeti ellenállás című rovatban jelentek meg. Ez az áprilisi megállapodás megkötése után szinte azonnal megváltozott: az új rovatcím Rend a törvényhatóságokban lett. Már a címadás is megerősít bennünket abban, hogy a kialakult politikai konfliktusnak egyetlenegy oka volt: nem az(ok) a párt(ok) kerültek kormányra, amelyek a legutóbbi választásokon győztek. Bárki, aki ezt a helyzetet erősítette politikájával, egyben a nemzet ellenfele is volt, mivel ellenük irányult az ellenállás.

Luhmann szempontjai közül az aktuális hírértékkel bíró információ; a normaszegések; a már aktualitását vesztett, de azt valamilyen okból visszanyerő információ közlése az, ami leginkább jellemzi az általunk vizsgált lapokat. Pontosabban főként ez a három szempont az, amelyek alkalmazásával a két orgánum sajátos valóságformálását elemezhetjük.

Irodalom

Luhmann, Nikolas (2008): *A tömegmédia valósága*. Budapest: Gondolat.

Rákosi Jenő (1926): *Emlékezések 1848–1926.* III. Budapest: Franklin Társulat.

Süle Antal (szerk.) (1930): *Rákosi Jenő élete és művei.* Budapest: Fővárosi Könyvkiadó.

Róna Lajos (1930): *Harminc év az újságíró-pályán békében, háborúban, forradalomban.* II. Budapest: kiadó nélkül.

Schiller József (1933): *Rákosi Jenő. Egy magántitkár feljegyzései.* Budapest: Káldor Könyvkiadó Vállalat.

Szabó Márton (2006): *A politikai idegen. A politika diszkurzív szereplőinek elméleti elemzése.* Budapest: L. Hartmann.

Tisza István (1905): *A helyzetről.* Budapest: Az Újság saját kiadványa.